

BOEK 2: BRONNEN VOOR DE
GESCHIEDENIS VAN DE VMT

INHOUD

DEEL 1: BIBLIOGRAFIEËN MET BETREKKING TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE VMT	3
H1: BEPALINGEN EN GESCHIEDENIS VAN DE BIBLIOGRAFIE	3
H2: BIBLIOGRAFIEËN EN TIJDSCHRIFTEN GESPECIALISEERD IN DE GESCHIEDENIS	4
1. <i>internationale historische bibliografieën</i>	4
1.1 van algemeen-historische aard en online raadpleegbaar	4
1.2 bibliografieën van academische proefschriften	5
2. <i>nationale historische bibliografieën</i>	5
2.1 algemeen	5
2.2 regionaal of lokaal	5
2.3 Politiek-institutionele geschiedenis en rechtsgeschiedenis (retrospectief)	5
2.4 bibliografieën van academische proefschriften	6
3. <i>wetenschappelijke tijdschriften</i>	6
3.1 tijdschriften zonder chronologische specialisering	6
3.2 tijdschriften gewijd aan de vroegmoderne tijd	6
3.3 historische tijdschriften van regionaal belang	6
DEEL 2: BRONNEN VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE VROEGMODERNE TIJD	8
H1: BEPALINGEN EN INDELING VAN DE BRONNEN	8
H2: VERHALENDE BRONNEN	9
1. <i>de geschiedschrijving</i>	9
2. <i>publicistische bronnen</i>	9
2.1 betekenis	9
2.2 de vlugschriften	10
2.3 kranten	10
H3: NIET-VERHALENDE BRONNEN	12
1. <i>Classificatie</i>	12
2. <i>bronnen van normatieve aard</i>	13
2.1 bronnen van recht in de late me en VMT	13
2.2 vorstelijke wetgeving: de ordonnanties	15
2.3 waar vindt men welke normerende bronnen?	17
3. <i>bronnen van bestuurlijk-administratieve aard</i>	17
3.1 bestuur op supra-centraal niveau	17
3.2 bestuur op centraal niveau	18
3.3 bestuur op gewestelijk niveau	19
3.4 bestuur op plaatselijk niveau	20
4. <i>bronnen van gerechtelijke aard</i>	21
4.1 rechtspraak op centraal niveau	21
4.2 rechtspraak op gewestelijke niveau	21
4.3 rechtspraak op lokaal niveau	21
5. <i>bronnen omtrent diplomatie</i>	21
5.1 bepaling	21
5.2 historische achtergrond	22
5.3 bronnen	22
6. <i>bronnen omtrent sociaal-economische geschiedenis</i>	22
6.1 staten van goed	22
6.2 volontaire condemnatieën of wettelijke passeringen	23
6.3 belastingstelsel	23
6.4 poortersboeken	23
6.5 eedboeken	24
6.6 lijsten van magistraten	24

6.7	stadsarchieven en OCMW-archieven	24
7.	<i>bronnen inzake kerkgeschiedenis</i>	24
7.1	bepaling	24
7.2	soorten bronnen	24
8.	<i>bronnen inzake militaire geschiedenis</i>	26
DEEL 3: ARCHIEVEN EN BIBLIOTHEKEN		27
H1:	INLEIDENDE BEGRIPPEN	27
H2:	BELANGRIJKSTE ARCHIEFDEPOTS IN BELGIË	29
1.	<i>de rijksarchieven van België</i>	29
2.	<i>algemeen Rijksarchief en het rijksarchief in Vorst</i>	29
2.1	algemeen Rijksarchief (ARA)	29
2.2	rijksarchief in Vorst	31
3.	<i>rijksarchieven in het Vlaams Gewest</i>	31
3.1	publiekrechtelijke instellingen	31
3.2	kerkelijke archieven	32
3.3	andere bestanden	32
4.	<i>andere archiefbewaarplaatsen in België</i>	32
4.1	stads- en OCMW archieven	32
5.2	private archieven	34
6	<i>datbanken en bronnenmateriaal</i>	34
H3:	DE ARCHIEVEN IN HET BUITENLAND	35
1.	<i>Nederland</i>	35
1.1	nationaal archief in Den Haag	35
1.2	de Rijksarchieven in de provincie	35
2.	<i>Frankrijk</i>	35
2.1	Archives Nationales	35
2.2	Archives Départementales	36
2.3	andere	36
3.	<i>Spanje</i>	36
3.1	Archivo Historico Nacional (AHN)	36
3.2	Archivo General de Indias (AGI)	36
3.3	Archivo General de Simancas	37
4.	<i>oostenrijk</i>	37
5.	<i>Italië</i>	37
5.1	Archivo centrale Dello Stato	37
5.2	Archivo Segreto Vaticano	37
H4:	DE BIBLIOTHEKEN	39
1.	<i>belang</i>	39
2.	<i>enkele instellingen</i>	39
2.1	België	39
2.2	Frankrijk	40
DEEL 4: BRONNENPUBLICATIES		41
1.	BELANG	41

DEEL 1: BIBLIOGRAFIEËN MET BETREKKING TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE VMT

H1: BEPALINGEN EN GESCHIEDENIS VAN DE BIBLIOGRAFIE

Drie categorieën:

- Inhoud:
 - Algemeen: alle publicaties, ongeacht de discipline, verschenen binnen een geografisch gebied
 - Gespecialiseerd: publicaties binnen een specifieke tak van de wetenschap
- Vorm:
 - Retroperspectief: alle werken verschenen vanaf een specifieke datum
 - Lopend: periodisch, verschenen tussen voorlaatste en jongste aflevering
- Nationaal of internationaal
 - Nationaal: gepubliceerd in of in verband met een bepaald land
 - Internationaal: werken uit meerdere landen

H2: BIBLIOGRAFIEËN EN TIJDSCHRIFTEN GESPECIALISEERD IN DE GESCHIEDENIS

1. INTERNATIONALE HISTORISCHE BIBLIOGRAFIEËN

- Gedrukte bibliografieën zullen wijken voor digitale → is veel voordeliger

1.1 VAN ALGEMEEN-HISTORISCHE AARD EN ONLINE RAADPLEEGBAAR

- **Bibliography of medieval civilisation**
 - Gepubliceerd door Brepols
 - Monografieën (boeken) en recensies uit 1957 - heden over alle aspecten van de middeleeuwen
 - Trefwoorden gelinkt aan Lexicon des Mittelalters
 - Belangrijk voor de overgang van ME naar VMT
 - **International Medieval Bibliography**
 - Vanaf 1967 tot heden over alle aspecten van de ME
 - Trefwoorden gelinkt aan Lexicon des Mittelalters
 - Artikels, geen boeken
 - Brepols
 - **International Bibliography of Humanisme and the Renaissance (IBHR)**
 - Periode 1400-1700
 - Overgenomen van de Franse gedrukte versie door Brepols in 2013
- Deze drie databanken ook samengevoegd in één grote online database
- Bibliografische referenties in verschillende talen
- Nog steeds erg onvolledig
- **Digitale bibliografie Nederlandse Geschiedenis**
 - Nederland al vroeg begonnen met digitaliseren
 - Over Nederland, De Republiek en De Nederlanden
 - Tot juni 2021 wekelijks geactualiseerd (nu niet meer)
 - **STCN – Short Title Catalogue Netherlands**
 - Nederlandse retrospectieve bibliografie 1540-1800
 - Beschrijving van alle boeken in die periode verschenen in Nederland en buiten Nederland maar in het Nederlands
 - Wordt regelmatig uitgebreid
 - **STCV – SHORT TITLE CATALOGUS VLAANDEREN**
 - Bevat gedrukte boeken uit Vlaanderen en Brussel van voor 1801
 - Focus: drukwerk uit 17e eeuw
 - **Index Religiosus**
 - *International Bibliography of Theology, Church History and Religious Studies*
 - Lopende bibliografie die eertijds werd gepubliceerd in de tijdschriften *Revue d'Histoire Ecclésiastique* en *Ephemerides Theologicae Lovanienses*
 - De geschiedenis van de Christelijke kerk, meer bepaald de Westerse Latijnse kerk en, sinds de 16e, de Katholieke kerk

1.2 BIBLIOGRAFIEËN VAN ACADEMISCHE PROEFSCHRIFTEN

- Belangrijk kennis van doctoraatsstudies te hebben → vernieuwde onderzoeksresultaten (zeker bij internationaal karakter)
- Probleem: vaak niet gepubliceerd
- **University Microfilm Inc. (UMI) of ProQuest**
 - VS en GB
 - 700 universiteiten werken mee met UMI
 - Nemen proefschriften op in een bibliografie, met telkens een abstract + PDF of ingebonden fotokopie te koop aangeboden
 - Respect voor copyright
- **DART-Europe E-Theses Portal**
 - Vrije toegang
 - 580 universiteiten uit 29 landen

2. NATIONALE HISTORISCHE BIBLIOGRAFIEËN

2.1 ALGMEEN

- **Bibliographie de l'histoire de Belgique**
 - Lopende bibliografie
 - Vanaf 1953 verschenen in Belgisch tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis
 - PDF-documenten
 - Verzorgd door het Algemeen Rijksarchief

2.2 REGIONAAL OF LOKAAL

- **Bibliografie van de geschiedenis van de steden van België en van het groothertogdom Luxemburg**
 - BEUSEN, ROMBAUT, en PAULY (1998)
 - Retrospectieve bibliografie
 - Vier grote delen
 - I. België: Algemeen deel
 - II. België: vroegere vorstendommen
 - III. België: de steden
 - IV. Groothertogdom Luxemburg

2.3 POLITIEK-INSTITUTIONELE GESCHIEDENIS EN RECHTSGESCHIEDENIS (RETROSPECTIEF)

- **De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)**
 - VAN UYTEN, BRUNEEL, COPPENS en AUGUSTYN
 - Uit 1994
- **De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795**
 - PREVENIER, AUGUSTYN
 - Uit 1997
 - Belangrijk voor Graafschap Vlaanderen
 - Algemeen rijksarchief

- **De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795**
 - VAN UYTEN, BRUNEEL, COPPENS en AUGUSTYN
 - Uit 2000

2.4 BIBLIOGRAFIEËN VAN ACADEMISCHE PROEFSCHRIFTEN

- Te vinden in verschillende Belgische universiteiten
- Ugent: universiteitsbibliotheek (ook online)
- Vaak pas na en termijn van 10 jaar beschikbaar

3. WETENSCHAPPELIJKE TIJDSCHRIFTEN

- Vooraanstaande wetenschappelijke tijdschriften: hanteren principe van blind peer review
- Originele bijdragen en anderzijds boekbesprekingen

3.1 TIJDSCHRIFTEN ZONDER CHRONOLOGISCHE SPECIALISERING

- **Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis**
 - Sinds 1922, Brussel
- **Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden**
 - Sinds 1962, Den Haag
- **English Historical Review**
 - Sinds 1886, Londen
- **Journal of Medieval and Early Modern Studies**
 - Sinds 1971, Durham
- **Past and Present**
 - Sinds 1952, Oxford
- **Revista de Indias**
 - Sinds 1940, Madrid
- **Revue du Nord**
 - Sinds 1910, Rijsel
- **Revue Historique**
 - Sinds 1876, Parijs
- **Tijdschrift voor Geschiedenis**
 - Sinds 1886, Assen

3.2 TIJDSCHRIFTEN GEWIJD AAN DE VROEGMODERNE TIJD

- **Journal of Medieval and Early Modern Studies**
- **Sixteenth Century Journal**
 - Sinds 1970
- **Dix-septième Siècle**
 - Parijs, 1949

3.3 HISTORISCHE TIJDSCHRIFTEN VAN REGIONAAL BELANG

- **De Leiegouw**
 - Kortrijk, sinds 1959

- **Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis Brugge**
 - Brugge, sinds 1934
- **Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent**
 - Gent, sinds 1894

DEEL 2: BRONNEN VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE VROEGMODERNE TIJD

H1: BEPALINGEN EN INDELING VAN DE BRONNEN

Een bron is alles wat ons inlichtingen verschaft over het verleden. Bronnen kunnen van ongeschreven aard zijn (mondelijke overleveringen, of materiële voorwerpen zoals archeologische vondsten, schilderijen, munten en penningen...), of van geschreven aard. Geschreven bronnen worden ingedeeld in verhalende en niet-verhalende.

- **Verhalende bronnen:** met het doel de tijdgenoot of het nageslacht in te lichten
 - Motieven: kennis bijbrengen, overtuigen, ontspannen, iets persoonlijks meedelen (brieven)...
 - Meestal van subjectieve aard
 - Geen vaste vormeigenschappen
- **Niet-verhalende bronnen:** documenten van juridische, gerechtelijke, politieke, administratieve, soc-eco... aard
 - Vaste vormeigenschappen (extern als intern), bepaald door geldende juridische normen en administratieve geplogenheden
 - Objectief van aard
 - Diplomatische bronnen:
 - doel = vastleggen of scheppen van rechtssituatie
 - Normatieve teksten, vonnissen, arresten van rechtbanken, contracten...
 - Bronnen van sociale boekhouding
 - Neerslag van de werking van openbare macht
 - Beheer van openbare of private administraties, ondernemingen en verenigingen
 - Notulen, boekhouding onderneming, stadsrekeningen, fiscale bronnen, briefwisseling, parochieregisters...

H2: VERHALENDE BRONNEN

1. DE GESCHIEDSCHRIJVING

= elk geschrift dat is opgesteld met het doel om het nageslacht in te lichten over het verleden of over het eigentijdse gebeuren van de auteur. Genre is schatplichtig aan de ME.

- **kronieken**
 - Analytisch-chronologische vertelling (weinig samenhang)
 - Kopieën of originelen in opgenomen
 - Bv: *Chronycke van Gent* door JAN VAN DEN VIVERE (1384-1632)
- **dagboeken**
 - Dagboeken die niet autobiografisch zijn wordt hier bedoeld
 - Auteur staat niet centraal in geschrift
 - Gaat over gebeurtenissen die de auteur observeert
 - persoonlijke visie op eigentijdse gebeurtenissen
 - mentaliteitsgeschiedenis
 - Bv: *Van die beroerlicke tijden in die Nederlanden en voornamelijk in Ghendt* van Marcus Van Vaernewijck (1566-1568)
- **Noorden: Opstand aanleiding tot ° overvloedige historische literatuur**
 - Pieter BOR: *Oorsprong ... der Nederlandsche Oorlogen* (1595-1634), over Tachtigjarige oorlog
 - Corneliszoon HOOFT: *Nederlandsche Historiën* (1642-54)
 - Hugo DE GROOT: *Annales et historiae de rebus Belgicis* (1583-1645)
- **Zuiden**
 - Beperkter in 17^e en 18^e eeuw
 - Aubertus MIRAEUS: diplomatieke bronnen
 - Deken van Antwerpse Kathedraalkapittel
 - Belangrijk: werk van de Bollandisten → ° uit aanvallen van het protestantisme
 - Heribert ROSWEYDE (1569-1629): kritische uitgave van de bestaande heiligenlevens
 - *Acta Sanctorum*, gewijd aan de in januari gevierde heiligen: kritisch en wetenschappelijk

2. PUBLICISTISCHE BRONNEN

2.1 BETEKENIS

- Grote betekenis gekregen in VMT
- In VMT: versnelling ontwikkelingen pol-institutioneel, godsdienstig en cultureel vlak
 - Doorbraak humanisme, Reformatie, New Monarchy...
 - + BOEKDRUKKUNST
- ➔ Enorme toenames van communicatie en propaganda, gericht op informeren en conditioneren van tijdgenoot

2.2 DE VLUGSCHRIFTEN

= elk algemeen verspreid geschrift dat een concreet feit (chronologisch nauwkeurig situeerbaar) bespreekt of beschrijft, of dat in verband met een dergelijk feit gedrukt of op een andere manier vermenigvuldigd is, en dat uitgegeven is in de tijd waarin het genoemde feit is voorgevallen.

- Voornaamste kenmerken: actualiteit, de openbaarheid en de gerichtheid op een bepaald feit
- Twee categorieën: iets bekendmaken of opiniëren en overtuigen
 - Vb: pamfletten → opiniëren of overtuigen
- Schijnbaar subjectief: staatspropaganda of image-building van de vorst
- Bekendmaken
 - Vanuit overheid
 - Niet-officiële nieuwsberichten
- Meest bekende pamflettis uit 16^e eeuw: FILIPS VAN MARNIX

2.3 KRANTEN

Worden niet alleen gekenmerkt door actualiteit, gerichtheid op feiten, en openbaarheid maar ook door periodiciteit of de regelmatigheid en de continuïteit van het verschijnen (niet noodzakelijk elke dag).

- Voorlopers
 - Vlugschriften
 - Handgeschreven nieuwsbrieven
 - Reeds de 16^e eeuw
 - Vervaardigd door private publicisten → rekenen op correspondenten in het buitenland
 - Handgeschreven: dus duur => kleinschalig : enkel voor elite
 - Actuele gegevens inzake politiek, militaire en economische ontwikkelingen voor hen van essentieel belang
 - Koopmansbrieven
 - Initiatieven van groothandelaars
 - Economisch nieuws en politieke gebeurtenissen
 - Fuggerzeitungen, van het handelshuis der Fuggers (Jacob FUGGER)
 - Prognosticaties
 - Vlugschriften met onrustwekkende of spectaculaire voorspellingen
 - Almanakken
 - Boeken of tabellen met kalender van dagen, weken, maanden
 - Aangevuld met diverse gegevens: stand zon, maan, feestdagen, tijden eb en vloed, weersvoorspellingen
- 15^e en 16^e eeuw: gedrukte publicaties frequenter
- Vanaf 17^e eeuw: weekbladen (*aviso* en *Relation*) en later dagbladen
- Verenigde Provinciën:
 - 1618: *Courante Uyt Italien, Duytslandt & c.* van CASPAR VAN HILTEN
 - 1619: *Tydinghen uyt verscheyde quartieren.* Van Broer Janszoon
- Engeland en Frankrijk: vertalingen van de twee bovenstaande uit de VP
- Nederlandse steden: persvrijheid groter

- Frankrijk: hugenotenkrant verboden, Gazettes de Hollande, Gazette de Leyde (Republiek) werden binnengesmokkeld in Frankrijk
→ politieke vluchtelingen uit buitenland trokken naar de Republiek (daar meer vrijheid)
- Zuidelijke-Nederlanden: octrooien toegeedeeld aan:
 - Abraham Verhoeven (Antwerpen)
 - Octrooi gekregen van aartshertogen
 - 1620: octrooi uitgebreid tot gazettier
 - *Nieuwe Tydinghen* en later *Weeklycke Tijdinghen*
 - Jérôme Verdussen (Antwerpen): *Extraordinaris Post-Tydinghen*
 - Martin Binnart (Antwerpen): *Den ordinarissen Postiljoen*
 - Nicolas Breyghel (Brugge): *Nieuwe Tydinghen uyt verscheyde ghewesten*
 - Pierre Hugonet (Brussel): *Le Courier Véritable des Pays-bas*
 - Maximiliaan Graet (gent) : *Gendtsche Post-tydinghen*
→ werden allemaal gazettier

De doorbraak van de drukkunst in 2/2 15e eeuw ging gepaard met de uitbouw van censuur door de kerkelijke en wereldlijke overheid. In de 16e en 17e eeuw censuur verscherpt om religieuze en politieke redenen (vorstelijke centralisme). Vorsten legden pers aan banden en schakelden de periodieken in voor eigen propagandistische doeleinden.

- Voorbeeld: *La Gazette* (Frankrijk), 1631

H3: NIET-VERHALENDE BRONNEN

1. CLASSIFICATIE

- **Diplomatische bronnen:** scheppen rechtssituatie of stellen vast
- **Bronnen van de sociale boekhouding:** neerslag van werking van een openbare macht of beheer openbare of private administraties, ondernemingen en verenigingen

4 stadia:

- (1) **Ontwerp:** opgesteld aan de hand van aantekeningen of mondelinge aanwijzingen, meer dan één versie
 - (2) **Minuut:** stuk met de definitieve inhoud, op basis waarvan het net-exemplaar wordt vervaardigd (minuten werden veelal in registers opgetekend: deze noemt men protocollen of protocolboeken)
 - (3) **Origineel:** net-exemplaar van de akte, bestemd om overgemaakt te worden aan de belanghebbende. Draagt alle elementen die aan de akte rechtskracht verlenen (ook *grosse* of *expeditio* genoemd)
 - (4) **Afschriften:** kopieën
- Analytische aktenleer: onderzoeken van bestanddelen van de akte, zowel intern als extern
 - Externe vormeigenschappen
 - Formaat
 - Schrift
 - Beschreven materiaal (papiersoort, perkament)
 - Schrijfstof
 - Schrijfmateriaal
 - Stempel of zegel
 - Watermerk
 - Interne vormeigenschappen
 - **Protocol:** bevat meestal:
 - **Invocatie**
 - **Intitulatie:** opsteller maakt zich kenbaar, meestal met zijn titels
 - **Adres:** naam van diegene voor wie de akte is bestemd
 - **Groet**
 - **Inhoud:** bevat de preambule (*uiteenzetting van de beweeg-redenen die aanleiding hebben gegeven tot de rechtshandeling*)
 - **Narratio/ verhaal:** ruimere situering van probleem of feit
 - **Dispositie:** eigenlijke handeling uitgedrukt
 - **Sanctie**
 - **Eschatocol:** datering, ondertekening

2. BRONNEN VAN NORMATIEVE AARD

- VMT: vele regels en voorschriften → normen: werden uitgevaardigd door bevoegde instantie, meestal de overheid
 - Waren algemeen van toepassing op personen binnen bepaalde gebiedsomschrijving

2.1 BRONNEN VAN RECHT IN DE LATE ME EN VMT

INLEIDING

- Ongeschreven gewoonten = **costuimen**, costumes → vooral in ME belang rechtsbron
- Drang naar rechtszekerheid → **gewoonterecht**
 - beginnen optekenen, werden soms officieel erkend.
 - later stelselmatig opgetekend op bevel van overheid (in Ned vanaf ½ 16^e)
- **Canoniek recht:**
 - hoogtepunt in 12 en 13^e eeuw
 - grote invloed op bepaalde delen van gewoonterecht (huwelijk bv).
 - Westers Schisma zorgde voor terugloop invloed
- **Romeins recht:** terug meer van belang
 - 12^e en 13^e eeuw: Romeins recht opgesteld onder Keizer Justinianus werd grondig bestudeerd
 - 14^e en 15^e: recht sijpelt binnen in geschreven inheems recht
 - 15^e en 16^e: romeins recht officieel gerecipieerd of weder-opgenomen (*aanvullend recht als plaatselijke gewoontes niet volstonden*)
- **Lokale wetgeving:** vanwege de heer of de vorst
 - Meer en meer vanaf late ME
 - Staat en vorstelijke soevereiniteit verwierven vaste plaats in rechtskundig denken

GEWOONTERECHT

Bepaling

- **Privaatrecht:** regeling in verband met onderlinge verhoudingen tussen burgers (burgerlijk recht en handelsrecht)
- **Publiekrecht:** regels m.b.t. de bevoegdheid en de samenstelling van de overheidsorganen en de regels m.b.t. de verhouding tussen burgers en de overheid (administratief recht, fiscaal recht, strafrecht, strafprocesrecht)
- **Feodale recht of leenrecht:** regels m.b.t. lenen, leenheren en vazallen (zowel privaatrechtelijk als publiekrecht)
- **Kenmerken gewoonte:**
 - (1) Het betreft niet-geschreven recht: overlevering van mondelinge formulering
 - (2) Gekomen door usantiën (gebruiken) en herhaaldelijke vrijwillige handeling
 - (3) Openbaar geüseed of in praktijk gebracht
 - (4) Consensus/ goedkeuring van grote meerderheid
 - (5) Dient geprescribeerd, verjaard te zijn (*gewoonterecht moet van toepassing zijn geweest voor een bepaalde tijd*)

Gewoonterechtsgebieden: Begin 16e: ca. 700 plaatsen in de Nederlanden hadden verschillende gewoonterechten

Bewijs van gewoonte:

- Turbeonderzoek
 - Doel: bewijzen gewoonterechtsregel, op verzoek van één der partijen
 - Via: ondervraging van personen (turba – gekenden van het gewoonterechten)
 - twee turben waren bindend, één was te weinig (*één getuige is geen getuige*)
 - onderzoek verdween na officiële optekening
- wijsdommen
 - periodieke afkondigingen van gewoonterechtsregels, vooral van de regels die de verhouding tussen de heer de inwoners van een heerlijkheid bepaalden
 - tijdens de *placita generalia* van een heerlijkheid (jaargedingen)
 - OG mondelinge afkondigingen → 15^e: schriftelijke opstelling
- Hoofdvaart
 - Raadplegen van een rechtbank door andere rechtbank, zonder band van ondergeschiktheid
 - 13^e: wel ° van blijvende banden tss rechtbanken → getrappt systeem van ondergeschiktheid

Optekening van gewoonterechten

- Rechtsboeken
 - Vanaf 12^e-13^e: opstelling overzichten gewoonterechten van bepaalde streek => rechtsboeken of costumiers
 - Auteurs: baljuws, klerken, schepenen...
 - Zonder commentaar noch ontleding, zonder systematisering of interpretatie
 - 16^e: ° gewoonterechtelijke rechtsleer
 - Officiële optekening gewoonterechten
 - 7/10/1531: Karel V gaf opdracht tot officiële optekening van gewoonterechten in de Nederland
 - Opdracht gericht aan magistraten, baljuws en andere gerechtsofficieren
 - Doorsturen naar provinciale raden → daar werd tekst onderzocht en gezuiverd, geünificeerd of gelijkgeschakeld met andere gewoonterechten
 - Geheime Raad: laatste woord en homologatie
 - Herafkondiging door vorst: officieel van kracht
 - Ca 700 gewoonterechten → hondertal gehomologeerde gewoonterechten
- ➔ Mee rechtszekerheid, duidelijkheid en eenmaking, en gaf aanleiding tot een rechtsleer

ROMEINS RECHT

- *Corpus Iuris Civilis* van Keizer Justinianus (6^e) : vier delen
 - (1) De Instituten : beginnersleerboek voor het rechtsonderwijs
 - (2) De Digesten: teksten van grote Romeinse rechtsgeleerden, belangrijk voor privaatrecht
 - (3) De Codex: teksten van keizerlijke wetgeving, belangrijk voor publiekrecht

(4) De Novellen: recente keizerlijke wetgeving van Keizer Justinianus zelf

- 11^e: herontdekt in Italië en onderwerp voor studie (Bologna)
- Invloed:
 - Kerkelijk recht
 - Juridische vorming aan gezagsdragers kerk en staat
 - Gemeenschappelijke basis Europese rechtsgeleerden
 - Werking staatsinstellingen
 - Vlottere ingang staatsrechtelijke ideeën
- Nuance: geen grond van geldigheid want niet uitgevaardigd door eigentijdse vorst/ instantie

WETGEVING

- **Privileges of privatae leges:**
 - Concrete beschikkingen opgelegd door lokale heren of de vorsten aan gemeenschappen zoals kloosters, ambachten, dorpen en steden
 - Bepaald voordeel voor de groep die privilege kreeg
 - Soorten:
 - Repressieve vorstelijke privileges: bv na het neerslaan van opstand door de vorst, door onderdanen gezien als 'kwade' privileges
 - Privileges die onmacht van de vorst uitdrukten en machtspositie onderdanen versterkte
 - Privileges als resultaat van compromis tussen beide machtsgroepen
- **Keure**
 - Wetten door de vorst uitgevaardigd, meestal een optekening van bestaande gewoonterecht
 - Reglementen waarin openbaar leven in stad of plattelandsgemeenschap werden geregeld
- Steden en kasselrijen: autonoom optreden: zelf uitvaardigen van normerende teksten
 - *Hallegeboden* in Brugge en *Voorgeboden* in Gent
- stijgende centralisering → stijgende algemene geldigheid

2.2 VORSTELIJKE WETGEVING: DE ORDONNANTIES

DEFINITIE

= alle voorschriften die uitgaan van de landsheer (of zijn centrale of provinciale raden), en die gedurende langere tijd van toepassing zijn en een algemene draagwijdte hebben.

TERMINOLOGIE

- Edict/ édit, statuut, open brief/ lettre patente, gebod/ mandement, verbod/ défense, placcaet/ placard
- Placcaeten:
 - Werkelijkheid: bijzonder vormkenmerkend (zegen bv rechts onderaan)
 - Geafficheerd: publieke plaatsen gebruikt voor ordonnanties zonder vormvoorwaarden

UITVAARDIGING

- Uitgevaardigd door de daartoe bevoegde instanties → Geheime Raad en provinciale Raden
- Brabant: specifieke regeling: vorstelijk ordonnantie enkel van kracht indien Raad van Brabant de ordonnantie heeft uitgevaardigd

TOTSTANDKOMING

- Veelal intensief overleg met de lagere niveaus in het besluitvormingsproces
- Advies van de vliessidders, van provinciale raden, van de Staten-Generaal, van provinciale Staten, lokale overheden

PUBLICATIE

- Na hun publieke afkondiging pas rechtskracht
- Door de procureur-generaal de publieke voorlezing of publicatie gevorderd
- Nederlanden vanaf de 16^e eeuw: ordonnanties met breed karakter dus breder toepasbaar werden gedrukt

INTERPRETATIE

- Interpretatie, uitleg aan de vorst voorbehouden
- De facto gebeurde dit door de Geheime Raad → opstelling interpretatieve ordonnantie of uitvoerige verklaring

GELDIGHEIDSDUUR

- In principe “eeuwig” → adjectief gebruikt om aandacht te vestigen
- Vervielen na publicatie van nieuwe beschikking

NALEVING

- Vaak werden bepalingen in vergetelheid geraakt → niet-naleving
- Praktijk verschilt van theorie!!
- Werden vaak opnieuw afgekondigd, herhaald

AANLEIDING UITVAARDIGING

- 2/3 op verzoek van natuurlijke personen of steden, geestelijke overheid, ambachten, provinciale raden, Staten of Staten-Generaal
- Overige 1/3: verordeningen uit eigen beweging van de vorst, niet gevolg van rekwest

THEMATA

- Iets meer dan de helft over institutionele en administratief-bestuurlijke aangelegenheden

TAAL

- Onderdanen recht om in eigen taal bestuurd te worden
- Nederlands – Diets, Thiois – en Frans

2.3 WAAR VINDT MEN WELKE NORMERENDE BRONNEN?

- Eerst: correct bepalen welk type normen
- Lokale regelgeving: lokale stads- of gemeentearchieven, of Rijksarchief als de stad/gemeente geen eigen archief bewaart
- Gewoonterecht ook bronnen maar niet allemaal:
 - bewaart in oud archief stad of gewestelijke archieven en wetenschappelijke bibliotheken
 - Vaak enkel kladversie
- **Koninklijke Commissie voor de Uitgave van Oude Wetten en Verordeningen van België** → veel costuimen in hedendaagse wetenschappelijke edities (zie deel 4)
- Proces vorstelijke wetgeving aangestuurd door Geheime Raad in Habsburgse Nederlanden → archief van de Geheime Raad

3. BRONNEN VAN BESTUURLIJK-ADMINISTRATIEVE AARD

3.1 BESTUUR OP SUPRA-CENTRAAL NIVEAU

SPAANSE INSTELLINGEN

- Spaanse Raad van State (Consejo de Estado)
 - Consulten gericht aan de vorst
 - Besluitvorming op het allerhoogste staatkundig niveau
 - Apostille van de vorst met beslissing
 - Rapporten, brieven van diplomaten, militairen, gouverneurs-generaal en hun directe medewerkers, van hooggeplaatste figuren of vertegenwoordigende instellingen uit de Z-Ned
- Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid
 - Consulten en brieven m.b.t. de meest diverse aangelegenheden
 - Vooral: toekenning adellijke titels

OOSTENRIJKSE INSTELLINGEN

- De Geheime Conferenz en de Staatsrat
 - Adviezen aan de keizer omtrent regeringswerk
 - Consulten, briefwisseling, rapporten... omtrent algemeen beleid
- Hoge Raad voor de Nederlanden te Wenen en Hof- und Staatskanzlei
 - Institutionele verbinding tussen onderdanen en soeverein
 - Berichte: uit centrale regeringsdiensten in Brussel aan Kanselier
 - Weisungen: onderrichtingen vd kanselier aan Brussel
 - Vorträge: consulten van Hoge Raad
- Hofkammer
 - Financiën
 - Rechtstreekse zeggenschap over Z-Ned financiën

3.2 BESTUUR OP CENTRAAL NIVEAU

RAAD VAN STATE

- Briefwisseling, consulten en verslagen (focus 18^e) inzake oorlog en vrede
- Contacten met buitenlandse hoven
- Verhouding tss kerk en staat
- Belangrijke beslissingen omtrent kroondomein, benoemingen
- Rekwesten en remonstranten (identiteit persoon en beweegredenen)

DE GEHEIME RAAD

- Bronnen over:
 - Registers van beraadslaging
 - Consulten aan de landvoogd
 - wetgeving en homologatie gewoonterecht
 - Organisatie bestuur en administratie kasselrijen, steden en dorpen
 - Benoemingen (notarissen, deurwaarders, landmeters, professoren...)
 - Handhaving openbare orde
 - Procesdossiers, rechtspraak
 - Controle op kloosters, abdijen en seculiere geestelijkheid
 - Octrooien aan drukkers, industrieën,
- Algemeen Rijksarchief te Brussel

SECRETARIE VAN STATEN EN OORLOG

- Taken op twee terreinen: militaire en het staatkundige (binnen als buitenlands)
- Belangrijke vertrouwelijke briefwisseling tussen landvoogd en Grootmeesters van het Hof en de Gevolmachtigd minister
- Correspondentie landvoogd en soeverein te Madrid of Wenen, en met buitenlandse vorsten
- Vanaf 18^e: meer bronnen over binnenlands bestuur → magistraatsvernieuwingen, lokale financiën, bedoenderhandelingen met Staten, handelsactiviteiten

RAAD VAN FINANCIËN

- Financieel beleid:
 - beheer domeingoederen
 - leiden bede- en subsidie- inningen
 - afsluiten leningen om budgettaire tekorten op te vangen
 - voeren van economische politiek
 - controleren financiën van lagere bestuurséchelons
 - verrichten centrale staatsuitgaven
- vooral uit 18e eeuw
- samen bekijken met bronnen Rekenkamers

REKENKAMERS

- uitvoerend werk inzake staatsfinanciën
- bestuurlijke taken

- stukken omtrent registratie bepaalde vorstelijke beslissingen, benoemingen, handelsverdragen, octrooien...
- beheer kroondomeinen
- financieel-controlerende taken
 - baljuwsrekeningen, overzichten van hun inkomsten en uitgaven
 - Rekenkamer van Vlaanderen: controle centrale staatsuitgaven → rekeningen van de ontvanger-generaal
 - Inkijk centrale overheidsfinanciën
 - Verantwoording inkomsten en uitgaven
- Gerechtelijke opdracht
 - Bij fraude of problemen
 - Procesdossiers
- Tot mid 17^e, annexatie Louis XIV: gevestigd in Rijsel → daar groot deel archief gevestigd

DE JOINTE VOOR BESTUREN EN SUBSIDIEZAKEN

- In 1764 te Brussel opgericht
- Enorm veel gedetailleerde rapporten en aanbeveling m.b.t. financiën heerlijkheden, steden, kasselrijen en gewestelijke staten in 2/2 18 eeuw

3.3 BESTUUR OP GEWESTELIJK NIVEAU

DE GEWESTELIJKE RADEN

- Rechtspraak en bestuur
- Bronnenmateriaal in kader van bestuurlijke opdracht
 - Totstandkoming en uitvaardiging publiekrechtelijke normen
 - Naleving normen
 - adviezen en briefwisseling met Geheime Raad
 - homologatie gewoonterecht
 - toezicht vorstelijke ambtenaren, magistraten kasselrijen, steden en heerlijkheden
 - organisatie van controle op ondergeschikte besturen
 - octrooien aan drukkers en ondernemers
 - beleid inzake volksgezondheid (18^e)
 - weerslag confrontatie tss kerk en staat ten tijde van Jozef II

GEWESTELIJKE STATEN

- archivalia zoals:
 - toestaan of weigeren vorstelijke bedden en subsidies
 - organisatie belastinginning
 - beheer eigen financiën
 - uitvoering openbare werken
 - inkwartiering van en leveringen aan troepen
 - zorg volksgezondheid
 - stimulering handel en industrie
 -

- Beden en subsidies (verloop):
 - *Brieven van instructie* aan de Staten door landsheer = uiteenzetting waarom beden nodig waren
 - *Akte van presentatie*: eensluitend standpunt Statenvergadering werd aan vorst meegedeeld (som geld en voorwaarden)
 - *Akte van acceptatie*: instemming van de vorst, belangrijke documenten
 → *resolutieboeken*; bevatten verloop en besluit en eindbeslissing + allerhande briefwisseling en andere taken
- *Transport van Vlaanderen*: kasselrijen, de zelfstandige open steden en de zelfstandige besloten steden te betalen aandeel, een quote toegewezen + soms uitzonderlijke lasten
- Gesloten steden: rechtstreeks uit stadskas betaald
- 1620: definitieve vorm Vlaams belastingsysteem
- Andere inkomsten: maalterijrecht → financiering openbare werken en bargie of openbare bootdienst, barrièrerechten..

3.4 BESTUUR OP PLAATSELIJK NIVEAU

- Alle aspecten bestuur op plaatselijk vlak:
 - Handhaven openbare orde
 - garanderen veiligheid
 - beheren goederen en financiën stad of dorp
 - uitvoeren openbare werken
 - onderhoud gemeenschapsvoorzieningen
 - reglementeren markten, prijzenpolitiek
 - inningen belastingen organiseren
 - uitvoeren opgelegde bestuursmaatregelen
 - leveren logistieke ondersteuning landsverdediging
 - contacten overheid...
- grote verscheidenheid aan bronnenreeksen, toch aantal constanten;
 - **resoluties** van magistraten, hoofdcolleges, kwartiersvergaderingen
 - **briefwisseling** met instellingen op hoger niveau
 - **stads-, kasselrij-, kwartiers- en baljuwsrekeningen**: belangrijke bronnen
 - **verordeningen**
- alvorens onderzoek te doen: informeren over complexe instellingen en bestuursprocedures in steden en dorpen
 - Vlaanderen: Prevenier en Augustyn. *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen*
 - Brabant: Van Uyten, Bruneel, Coppens en Augustyn. *De Gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen*

4. BRONNEN VAN GERECHTELIJKE AARD

4.1 RECHTSPRAAK OP CENTRAAL NIVEAU

- **Grote Raad van Mechelen:** rekwesten, dagvaardingen, rolregisters, pleitstukken, bewijsstukken, verslagen van enkwesten (*verslag van onderzoeksdaden gesteld door raadsheren*), vonnissen (dicta, of vonnissen in verkorte vorm en geëxtendeerde sententiën, of vonnissen met uitvoerig relaas van de hele rechtsgang) + vrijwillige rechtspraak
- **Geheime Raad:** vrijwillige rechtspraak en remissieverleningen, gerechtelijke bronnen geringer van aard

4.2 RECHTSPRAAK OP GEWESTELIJKE NIVEAU

- **Gewestelijke raden:** actief op terrein van rechtspraak
- **Raad van Vlaanderen en Brabant:** tienduizenden procesdossiers maar zijn slechts een fractie van de gerechtelijke activiteiten, ook nog:
 - Briefwisseling
 - Rekwesten
 - Informaties preparatoire
 - Enkwesten
 - Verbalen
 - Sententies
 - Vonnissen
- Raad van Vlaanderen: Verfaillie: *Het archief van de Raad van Vlaanderen (1386-1795). Gids voor de gebruiker.*

4.3 RECHTSPRAAK OP LOKAAL NIVEAU

- Meeste stads- en plattelandsschepenenbanken bezaten volledige rechtsmacht (Hoge, middelbare en lage justitie)
- Bronnenreeksen in verband met strafrechtelijke en burgerlijke rechtspraak
 - Verzoekschriften
 - Klachten
 - Dagvaarding
 - Verslagen van getuigenverhoren en ondervragingen verdachten
 - Verslagen onderzoeken
 - Processen-verbaal van lijkschouwingen
 - Registers met sententies
- Ook vrijwillige rechtspraak: private rechtshandelingen van zowel eenzijdige (testamenten, schuldbekentenissen...) als wederkerige (huwelijken, eigendomsoverdrachten...) aard

5. BRONNEN OMTRENT DIPLOMATIE

5.1 BEPALING

Alle geschriften bedoeld die ontstaan zijn i.v.m. de diplomatie en de diplomatieke opdrachten in de VMT

5.2 HISTORISCHE ACHTERGROND

- Oorsprong moderne diplomatie in Venetië: 13^e uitgebreid netwerk van vertegenwoordigers uitgebouwd dat reikte tot ver buiten Europa
- Europese vorsten in 15^e: buitengewone gezanten, belast met welbepaalde en veelal kortstondige opdrachten
 - toenemende internationalisering: meer contacten
 - meer reizen maar gevaarlijker
 - permanent gezantschap, uit vrees voor mogelijke spionage (officieel erkend in 16^e)
 - 17^e: *boom* van diplomatiek (door permanente oorlogssituatie): centra: Madrid, Wenen, Venetië, Londen, Parijs en Brussel
- Vaticaan: toezien op kwaliteit en scholing gezanten of legati
 - 15^e: na Concilie van Trente: oprichting permanente diplomatieke vertegenwoordigingen (nuntiaturen)
 - 1596: oprichting Brusselse nuntiaturen
 - Uitzonderlijk belang

5.3 BRONNEN

- Aanstelling: instructies met gedrag, wat men mocht zeggen, hoe, wat niet (strikt geheim!)
- Taak: opdrachtgever in te lichten over situatie van land waarnaartoe hij werd gezonden
 - Venetiaanse diplomatie:
 - *Dépêches*: kortere berichten, wekelijks naar Venetië gestuurd
 - *Relazioni*: gedetailleerde rapporten, verslagen over hun verblijf op bepaalde post
- Brief als communicatiemiddel
- Spaanse diplomatieke kanalen (Filips II, III en IV)
- Vaticaan: nuntiatuurberichten
 - Interessant voor algemene geschiedenis van de 16e-18e eeuw

6. BRONNEN OMTRENT SOCIAAL-ECONOMISCHE GESCHIEDENIS

6.1 STATEN VAN GOED

= *inventarissen van de nalatenschap van personen die één of meerdere minderjarige kinderen nalieten.*

- Minderjarige = jonger dan 25 jaar, tenzij gehuwd of togetreden tot geestelijke stand; ook zwakzinnigen
- Voogden, gekozen door schepenen uit lijs van naaste mannelijke bloedverwanten
- Schatting opgemaakt van het vermogen
- Vaak: hele boedelbeschrijvingen
- = belangrijke bron voor historisch onderzoek!!

- Onderscheid tussen *losse staten van goederen* en delen van staten van goederen geregistreerd in *weesboeken*.
 - Losse: boedelbeschrijvingen of inventarissen van sterfhuizen op basis waarvan de verdeling tussen alle erfgenamen gebeurde → beschrijvingen van hele boedel
 - In weesboeken: enkel beschrijving van wat aan de wezen toekwam
- **Zeer veelzijdige bronnen**
 - Voornaam, naam, beroep, plaats en datum overlijden, huwelijkspartner, voogden, personen die inventaris indienden, schepenen en erfgenamen vermeld
 - Opsomming vermogen: verdeeld over activa ('baten') en passiva ('kommeren')
 - Activa: onroerend goed, liggend geld, huisraad, kledij, vee, gewassen...
 - Passiva: schulden, nog te betalen pachtsommen, huishuren
- Meestal geen staten van goed opgesteld voor armere bevolking → te gering
- Ook enkel opgesteld als onder de erfgenamen minderjarigen bevonden

6.2 VOLONTAIRE CONDEMNATIËN OF WETTELIJKE PASSERINGEN

- In archief van de Grote Raad van Mechelen, van de Geheime Raad en de gewestelijke raden als van de schepenbanken
- Overeenkomsten van zeer uiteenlopende aard (pacht- verkoop- en huwelijkscontracten, borgstellingen, handelsovereenkomsten, schuldverordeningen...)

6.3 BELASTINGSTELSEL

- 1540 in de Ned: penningheffingen (*procentuele belasting op bv eigendommen, verkoop goederen, winsten, of handel met buitenland*)
- Mid 16^e: dergelijke belastingen werden onregelmatig en met wisselend succes een aantal keer geïnd, tot de Hertog van Alva (1569): nieuw systeem:
 - 1 procent op alle bezittingen
 - 5 procent op verkoop onroerend goed
 - 10 procent op verkoop roerend goed
 → Penningkohieren aangesteld om eigendomsstructuren te reconstrueren en onderscheid te maken tss eigenaars en pachters
- Perceelgroottes → allerlei agrarische gegevens
- Telling van aantal woningen → demografische gegevens (haardtellingen en kerkelijke bronnen zoals parochieregisters en communicantenlijsten)

6.4 POORTERSBOEKEN

= *register met de namen van personen die nieuw tot het poorterschap werden toegelaten (poorters als buitenpoorters)*

- **Poorter** = stadbewoner met zekere rechten die aan een niet-poorter werden ontzegd (bekleden sted. Ambten, rechtsbijstand schepenen, recht bepaalde beroepen uit te oefenen...)
- **Buitenpoorters** = mensen met poorterschap maar die buiten de stad woonden
- Belangrijke bron voor **sociale geschiedenis** + toont **aantrekkingskracht** van bepaalde **stad** aan ten opzichte van platteland of omliggende steden

6.5 EEDBOEKEN

- Belang voor de **studie van vorstelijke en stedelijke ambtenaren** in Ancien Régime (namen personen, eedformules en verkiezings- en benoemingsprocedure)

6.6 LIJSTEN VAN MAGISTRATEN

- Opgesteld omwille van de rivaliteit tussen belangrijke families in de steden → wouden vertegenwoordigd zijn in het bestuur
- Bevatten gegevens over huwelijk, familie en overlijden → eersterangsbron voor **studie van stadspatriciaat**
- Andere gelijksoortige bronnen: trossiers en de ontvangers

6.7 STADSARCHIEVEN EN OCMW-ARCHIEVEN

Overvloedig veel archiefmateriaal omtrent:

- Diverse ambachten (cartularia, gildereglementen, resolutieboeken, rekeningen...)
- Verenigingsleven (rederijderskamers, schuttersgilden,...)
- Allerlei soorten instellingen zoals hospitalen, godshuizen, Bergen van Barmhartigheid (pandjeshuis en bank), weeshuizen...
- De armenzorg, via parochiale armendissen of tafels van de Heilige Geest, geleid door armenmeesters

7. BRONNEN INZAKE KERKGESCHIEDENIS

7.1 BEPALING

- Gevolg Contrareformatie (1545-1563): binnenkerkelijke restauratie en centraliseringsbeweging → steeds meer bronnen m.b.t. diocesane, decanale en parochiale kerktoestanden
- Meer controle

7.2 SOORTEN BRONNEN

ROMEINSE CURIE EN DE KERKPROVINCIES: *RELATIONES AD LIMINA*

- *Relationes ad limina* of *status episcopatus*= verslag van de bisschoppen aan Rome over de toestand van hun bisdom (vanaf 1585)
 - Moesten fysiek bezoek brengen aan Rome hiervoor → niet zonder gevaar
- In *relatio* kunnen drie delen worden onderscheiden:
 - (1) Een inleiding: bisschop verontschuldigde zich vaak dat hij niet zelf is komen opdagen
 - (2) Bespreking religieuze toestand in elke dekenij afzonderlijk (eerst belangrijkste, kloosterwezen)
 - (3) Besluit: enkele beschouwingen over de religieuze toestand van het bisdom in zijn geheel
- Vaak waren de gegevens **niet altijd correct of objectief weergegeven**
- Veel rapporten **zeer oppervlakkig**

BISSCHOPPEN EN ZIJN DIOCEES

Bisschopsbenoemingen, termen

<i>Acta Episcopatus</i>	Het relaas van activiteiten van de bisschop (aantekeningen over bezoeken parochies, kloosters..., toelatingen tot godsdienstige stichtingen, kopieën brieven en verordeningen, gegevens verkoop kerkelijke goederen, benoemingen priesters) + bisschoppelijke visitatieverslagen (staat kerkgebouw, uitrusting eredienst, privaat leven apostolaat pastoor, gedrag gelovigen)
<i>Officialiteit</i>	Eigen kerkelijke rechtbank van het bisdom, volledige jurisdictie over clerici, razione personae, razione materiae over alle leken, ongeacht hun stand of maatschappelijke status, die schuldig waren aan verzuimen paasplicht, het ongeoorloofd verlaten van echtelijke dak of overspel.
<i>Acta vicariatus</i>	Verslag van activiteiten van vicariaat, het lichaam dat de bisschop bijstond in het bestuur van zijn bisdom. Vicarissen voerden taken uit die hen werden toegewezen door de bisschop. Benoeming werd voorafgegaan door een vergelijkend examen, een concursus.

DEKENS EN PASTOORS

Soorten bronnen:

<i>Dekanale visitatieverslagen</i>	<p>Dekens: verplicht jaarlijks tussen Pasen en Pinksteren alle parochies van hun dekenij te bezoeken → verslag uitbrengen aan bisschop.</p> <p>Eersterangsbronnen voor studie van kerkelijk maar ook algemeen maatschappelijk leven in de parochies, want zeer concreet en dicht bij de werkelijkheid.</p> <p>Verslag o.b.v. lange vragen en opdrachtenlijsten door de bisschop ter beschikking gesteld (staat materiële uitrusting eredienst, rituele boeken, bewaring relieken, staat kerk, behoud registers doopsels, huwelijken en sterfgevallen). Pastoor moest ook hele reeks vragen stellen aan parochianen: biecht rond Pasen? Echtbreuk? Ketterij?....</p> <p>→ Bisschop controleerde verslag en bracht het terug met werkpunten</p>
<i>Parochieregisters</i>	Registers met doopsels, huwelijken en sterfgevallen in de parochie. Belang voor sociale en demografische geschiedenis en geschiedenis van epidemieën en hongersnoden .
<i>Communicantenlijsten</i>	<p>Aantal communicanten in de parochie, opgenomen in dekanale en bisschoppelijke visitatieverslagen.</p> <p>Inzicht in leeftijdsopbouw MAAR PROBLEEM: geen duidelijke opgelegde voorschriften voor leeftijd (vanaf welke leeftijd)</p> <p>Belangrijk voor demografisch onderzoek</p>
<i>Liber status animarum</i>	'staat van zielen': lijst alle inwoners van een parochie, per huisgezin of woonhuis geordend, met vermelding reeks inlichtingen van familiaal-demografische (relaties tss huisbewoners), kerkelijke (nakomen

	<p>paasplicht) en soms soc-eco (eigen huis/ huurhuis, knechten...) aard. Zeer interessant voor demografisch onderzoek.</p> <p>OPGELET: wel ideaalbeeld → vaak zijn ze veel minder volledig</p>
<i>Kerkelijke tienden</i>	<p>'grote' of 'grove' tienden = op gewassen zoals tarwe, rogge, haver, gerst en vlas. 'kleine' of 'smalle' tienden is op mindere gewassen als erwten, bonen en andere groenten. 'krijtende' tienden of vleestienden is op stal- en neerhofproducten. Geen vaste taks van 10%, soms was het 3%.</p>
<i>Kerkfabriek</i>	<p>De kerkfabriek deed het beheer van de goederen van de kerk, zorgden voor onderhoud, verfraaiingen en verbouwingen. Bestond uit aantal leken, meestal 'kerkmeesters' of 'gezworenen' genoemd. In 16^e eeuw veel macht verworven over kerkgebeuren in de parochie. In 18^e eeuw: autonomie sterk afgenomen, wereldlijke overheid ging zich moeien.</p> <p>Veel kerkrekeningen opgesteld: meestal goed bewaard. Stereotype indeling, continu karakter, niet enkel cijfers maar ook verantwoording van het beheer. Uitstekende bron voor studie van de kerkbouw, volksgebruiken, en economische aspecten van kunstproductie.</p>

REGULIERE CLERUS

- Archieven van kloosters, abdijen, priorijen ... → belang voor **kerkgeschiedenis en economische geschiedenis** (grootgrondbezit) en **politieke geschiedenis** (rol in bv hertogdom Brabant, in Provinciale staten)
- Vele archieven op eind 18^e eeuw afgeschaft
- Archivalia in de rijksarchieven
- Abdijen en kloosters die nog bestaan: eigen archief

8. BRONNEN INZAKE MILITAIRE GESCHIEDENIS

- Bijzonder veel bronnen over werking en samenstelling leger en over oorlogsvoering
- Enkele reeksen:
 - Monsterrollen
 - Schouwingslijsten
 - Overzichten beschikbare troepen
 - Rekeningen soldij, bevoorrading, munitie, wapenuitrusting, logistieke ondersteuning, vestingbouw
 - Procesdossiers en vonnissen van auditoraat-generaal
 - Surintendantie militaire justitie
 - Bescheiden militaire hospitalen in Mechelen en Gent...
- Financiële aspecten: in Raad van Financiën, Rekenkamers, Contadorie en Pagadorie (16-17^e) en Krijgskas (18^e) maar ook in Staten en Kasselrijarchieven
- Rechtspraak: razione personae voorbehouden aan auditeur-generaal en *superintendente de la justicia militar* maar ook stads- en kasselrijsherenbanken

DEEL 3: ARCHIEVEN EN BIBLIOTHEKEN

H1: INLEIDENDE BEGRIPPEN

<i>Archief</i>	Algemene term waarmee zowel archiefbescheiden, archiefbestand, archiefdienst als archiefbewaarplaats wordt aangeduid.
<i>Archiefvormer</i>	Zelfstandig handelend orgaan, persoon of groep personen die archiefbescheiden opmaakt, ontvangt en eventueel ook bewaart.
<i>Archiefbescheiden</i>	Archivalia of archiefstukken. Ongeacht ouderdom, vorm en drager zijn ze naar hun aard bestemd om te berusten onder de instelling, persoon, of groep personen die deze heeft ontvangen of heeft opgemaakt. Na verloop van tijd worden ze meestal overgedragen naar archiefinstelling.
<i>Herkomstbeginsel</i>	Archiefbescheiden worden bij voorkeur bewaard volgens herkomstbeginsel = elk archiefstuk dient onderdeel te zijn van archief van de archiefvormer die het heeft voortgebracht.
<i>Bestemmingsbeginsel</i>	Zegt dat elk archiefstuk onderdeel dient te zijn van archief van de archiefvormer voor wie het archiefstuk in kwestie was bestemd.
<i>Archiefbestand</i>	Organisch gegroeid geheel van archivalia, ontvangen of opgemaakt door een instelling, administratie, familie, persoon of groep personen. Het is overgedragen aan een archiefinstelling en wordt er bewaard.
<i>Archiefonds</i>	Soortgelijke of verwante archieven die in eenzelfde bewaarplaats liggen in een archiefinstelling. Bv: het fonds van notariële archieven.
<i>Archiefbestanddeel</i>	Algemene term voor alles dat als een eenheid in een archiefbestand kan voorkomen. Wordt telkens aangeduid met afzonderlijk nummer in archiefinventaris (kan een band, deel, lias of pak zijn)
<i>Verzameling</i>	Geheel van bescheiden die kunstmatig zijn bijeengebracht
<i>Archieftoegang</i>	Elk hulpmiddel (steekkaarten, archiefinventaris...) tot ontsluiting van een archiefbestand.
<i>Archiefinventaris</i>	Enge zin: systematisch ingedeeld geheel van beschrijvingen van de inhoud van een archiefbestand. Ruimere zin: bevat bovendien nog een inleiding op het bestand met beknopte geschiedenis archief, verantwoording inventarisatie , aanwijzingen...
<i>Nadere toegang</i>	Verzameling alle hulpmiddelen waarmee een afzonderlijk archiefbestanddeel of aantal gelijksoortige archiefbestanddelen worden ontsloten. Bv: index, inhoudsopgave, <u>klapper</u> ,...
<i>Catalogus</i>	Toegang waarin bepaalde soort archivalia, zoals kaarten en tekeningen, worden beschreven. Ook de benaming van lijst of opsomming van voorwerpen die tot een verzameling behoren.
<i>Dynamische archivalia</i>	'levend archief': archiefbescheiden die nog aangroeien, die archiefvormer permanent nodig had voor uitvoering van opdrachten, dienden binnen handbereik bewaard te zijn.

<i>Statisch archief</i>	Wanneer een instelling ophield te bestaan, verloor het archief zijn utilitair karakter → het werd een dood archief, en groeide niet meer aan. De archiefvormer is niet meer actief
-------------------------	---

H2: BELANGRIJKSTE ARCHIEFDEPOTS IN BELGIË

1. DE RIJKSARCHIEVEN VAN BELGIË

- Wetenschappelijke instelling van de Belgische Federale Overheid
- Maakt deel uit van de Programmatorische Federale Overheidsdienst (POD) Wetenschapsbeleid
- Bestaat uit Algemeen Rijksarchief te Brussel en de 19 Rijksarchieven verspreid over het gehele land
- Taken:
 - Toezicht op goede bewaring van de archieven die door een overheid werden tot stand gebracht en beheerd (richtlijnen, aanbevelingen, controle, cursussen)
 - Verwerft en bewaart archieven van minstens 30 jaar oud van hoven en rechtbanken, openbare besturen en notarissen, alsook van de private sector en particulieren
 - Beschikbaar stellen archieven aan publiek met bescherming privacy en bepaalde gegevens
 - Toegankelijk maken immense hoeveelheid nauwelijks ontsloten archivalia die zich in rijksarchief bevindt
 - Permanent onderzoek op gebied van archivistiek, conservering en institutionele geschiedenis van archiefvormende instellingen
 - Coördinatie archiefbeleid op nationaal niveau en streven naar doeltreffende samenwerking in internationaal verband
- Drie grote departementen
 - (1) Brussel
 - a. Algemeen Rijksarchief
 - b. Rijksarchief Vorst
 - c. CegeSoma
 - d. Dienst Archief Oorlogsslachtoffers
 - e. Archief van Koninklijke Paleis
 - (2) Vlaams Gewest (Antwerpen, Beveren, Brugge, Leuven, Gent, Hasselt en Kortrijk)
 - (3) Waals Gewest en Duitstalige gemeenschap (Aarlen, Doornik, Bergen, Eupen, Luik, Louvain-la-Neuve en Namen)

2. ALGEMEEN RIJKSARCHIEF EN HET RIJKSARCHIEF IN VORST

2.1 ALGEMEEN RIJKSARCHIEF (ARA)

- Archieven van:
 - Centrale instellingen: Bourgondische, Spaanse, Oostenrijkse Nederlanden (... - 1795)
 - Franse periode, Koninkrijk Der Nederlanden, Koninkrijk België (nationale/ federale regering)
 - Particuliere archieven van voorname families
 - Collecties: kaarten, prenten, handschriften...
- Waarom Brussel: sinds 16^e : bestuurlijk-administratief centrum
- Soms: veel vernietigd (bv 1695: gebombardeerd door Louis XIV, 1731: Paleis afgebrand...)

- Bescheiden worden er bewaard volgens **herkomstprincipe** → belangrijk op de hoogte te zijn van structuur van overheidsinstellingen, zie:
 - AERTS, BAELDE. De Centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795). Brussel, 1994.
 - PREVENIER en AUGUSTYN. De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795. Brussel, 1997.
 - VAN UYTVEN, BRUNEEL, COPPENS en AUGUSTYN. De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795. Brussel, 2000.

Raad van State	<ul style="list-style-type: none"> • Instelling van groot politiek belang in de 16^e eeuw. • Bevat enkel bescheiden voor de 17de en 18de eeuw • 16de eeuwse bestanden in de <i>Papiers d'Etat et de l'Audience</i> (zie verder)
De audiëntie	<ul style="list-style-type: none"> • Heel belangrijk bestand • Bevat archivalia voor de 16de eeuw • Afkomstig uit de Raad van State (eerste Secretaris van State)
Geheime Raad	<ul style="list-style-type: none"> • Drie onderdelen <ul style="list-style-type: none"> ○ Conseil Privé. Registres (16e-18e eeuw) ○ Conseil Privé Espagnol, met als annex de erg belangrijke bescheiden van <i>Pieter Roose</i> en <i>Leo-Jan de Pape</i> (16e-17e eeuw) ○ Conseil Privé Autrichien (18de eeuw)
Raad van Financiën	<ul style="list-style-type: none"> • Documenten uit 18e eeuw aangezien in 1731 alles in vlammen opging
Secretarie van State en Oorlog	<ul style="list-style-type: none"> • Politieke en militaire geschiedenis in de 17de en 18de eeuw (Spaanse tijd en Oostenrijkse tijd)
Grote Raad van Mechelen	<ul style="list-style-type: none"> • Opgericht in 1504, hoogste gerechtelijke instelling in de Nederlanden • Voorlopers: Juridische commissie van de Bourgondische Hofraad en in het Parlement van Mechelen (1473-1477)
Raad van Beroerten	<ul style="list-style-type: none"> • Aka bloedraad • Vroeger deel van Papieren van State en Audiëntie, nu apart met 400 nummers • Helemaal gedigitaliseerd
Rekenkamers	<ul style="list-style-type: none"> • Bestand zoals dat door de in 1795 afgeschafte Geünificeerde Rekenkamer werd nagelaten • Onmiddellijke rechtsvoorgangers: De Rekenkamer van Vlaanderen, van Brabant, van Gelre en de Anjouaanse Rekenkamer • !! Vlaanderen mid 17e deel van Rijselse Archives Départementales du Nord !!
De Jointe voor Besturen en Subsidiezaken	<ul style="list-style-type: none"> • Toezicht op financieel beheer op gewestelijk en plaatselijk vlak • Bijzonder interessante bronnen voor geschiedenis van zo goed als elk stad of kasselrij in Oostenrijkse Nederlanden
Families en personen	<ul style="list-style-type: none"> • Families die militair of politiek gezien een belangrijke rol speelden in Ancien Régime

	<ul style="list-style-type: none"> • Sociale geschiedenis, economische geschiedenis (koopliedengeslachten) , culturele geschiedenis (mecenaat), onderwijsgeschiedenis (opvoeding kinderen), plaatselijke geschiedenis (onroerende bezittingen), ... • Uiteenlopende omvang en inhoud
Handschriften	<ul style="list-style-type: none"> • Uitgebreide handschriftenverzameling (Manuscripts Divers) • Meest uiteenlopende archivalia

2.2 RIJKSARCHIEF IN VORST

- Sint-Michielsakkoord: drie nieuwe rijksarchieven
 - Rijksarchief in Anderlecht (nu Vorst)
 - Rijksarchief voor Vlaams-Brabant te Leuven
 - Rijksarchief voor Waals-Brabant te Louvain-la-Neuve
- Vorst: archivalia van instellingen met regionale of lokale bevoegdheden, die tijdens Ancien Régime en sinds eind 18e eeuw functioneerden op grondgebied van huidig Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Raad van Brabant	<ul style="list-style-type: none"> • Bestuurlijke en gerechtelijke aangelegenheden • Zeer uitgebreid
De Staten van Brabant	<ul style="list-style-type: none"> • Grootste gedeelte betrekking tot 18de eeuw • 1695: brand in stadhuis Brussel → veel verloren
Kerkelijke archieven	<ul style="list-style-type: none"> • Eind 18^e: afschaffing vele kerkelijke instellingen → archivalia verspreid • kerkelijke archieven in Rijksarchieven omvatten: <ul style="list-style-type: none"> ○ bescheiden onder Jozef II in staatsbezit geraakt en bescheiden door Republikeinse regering in beslag genomen ○ kerkarchieven als gevolg van archiefwet (1955) in bewaring gegeven • deel in Rijksarchief Vorst en deel in ARA
Schepengriffies	<ul style="list-style-type: none"> • archivalia afkomstig van schepenbanken en andere lokale instellingen gevestigd op grondgebied van Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Notariaatsarchieven	<ul style="list-style-type: none"> • in Vorst: archivalia geproduceerd door notarissen werkzaam op grondgebied huidig Brussels Hoofdstedelijk Gewest

3. RIJKSARCHIEVEN IN HET VLAAMS GEWEST

= Antwerpen, Beveren, Brugge, Gent, Hasselt, Kortrijk en Leuven (maar hier beperkt tot Gent, Brugge en Leuven)

3.1 PUBLIEKRECHTELIJKE INSTELLINGEN

- Gewestelijke, regionale als lokale instellingen
- **Gent:** Archieven van Raad van Vlaanderen, Soeverein-Baljuw van Vlaanderen, kasselrij Oudenburg, Ambachten Assenede en Boekhoute, tal plaatselijke bestuursinstellingen,...

- **Brugge:** archief van kasselrij van Brugse Vrije, stad en kasselrij van Veurne, talrijke lokale schepenbanken, polder- en wateringbesturen, ...
- **Leuven:** Schepengriffies

3.2 KERKELIJKE ARCHIEVEN

- **Gent:** archieven bisdom Gent (°1559), Sint-Baafsabdij, kapittels, abdijen en kloosters, kerken, begijnhoven...
 - Archief Sint-Baafsabdij van groot belang → grondbezit erg omvangrijk
 - 1536: omgevormd tot seculiere gemeenschap
 - Ook: archief Sint-Pietersabdij de moeite
- **Brugge:** archief van bisdommen Brugge en Ieper (° 2/2 16^e), kapittels, abdijen, kloosters en commanderijen, kerken, begijnhoven, broederschappen...
 - Archieven van Kapittelkerk en later kathedraal van Sint-Donatiaan (961-1779) en collegiale kerk van Onze-Lieve-Vrouw (1075-1797)
- **Leuven:** deel vroegere verzameling *kerkelijk archief van Brabant*, archieven van kapittels, abdijen, kloosters, commanderijen, begijnhoven, dekanaten, parochies, kerkefabrieken, broederschappen, fundaties en kerkelijke liefdadigheidsinstellingen met zetel op grondgebied Vlaams-Brabant.

3.3 ANDERE BESTANDEN

- Notariële archieven
- Archieven van particuliere personen, families en bedrijven
- Kaartenverzamelingen
- In Leuven: ook archief van de Oude Universiteit van Leuven (1425-1797)

4. ANDERE ARCHIEFBEWAAARPLAATSEN IN BELGIË

- Twee groepen
 - Instellingen die afhangen van de overheid (OCMW-archieven)
 - Private archieven

4.1 STADS- EN OCMW ARCHIEVEN

- Niet elke stad of gemeente eigen archiefinstelling → archief in dichtstbijzijnde rijksarchief ondergebracht
- Enkele belangrijke lokale worden hier opgesomd

HET STADSARCHIEF ANTWERPEN (SAA)

- Rijkste lokale archiefbewaarplaats → stad internationale rol in de geschiedenis
- 4 november 1576: brand MAAR meeste bestanden toch vrij volledig bewaard
- Vijf grote afdelingen:
 - (1) **Ancien Régime archief van de stad Antwerpen** (tot ca. 1794)
 - bescheiden van algemeen bestuurlijke aard
 - Oudste bestand = *Privilegiekamer* (Antwerpse Stadsmagistraat als bestuurlijke entiteit en de Brede Raad)

- Rekenkamer = verantwoordelijk voor inkomsten en uitgaven stad
 - Schepenregisters = archief van schepenen voortvloeiend uit 'willige rechtspraak'
 - Tresorij = inkomsten uit accijnzen, verpachtingen en tolleren
 - Charters = serie privileges die door de hogere overheid aan de stad werden toegekend
 - Bescheiden van gerechtelijke aard
 - Insolvente Boedelskamer = archieven van de insolvent verklaarde Antwerpse bedrijven waarvan archief in beslag werd genomen door amman
 - Processen en Vierschaar = bescheiden van de verschillende stedelijke rechtbanken
 - Weeskamer = bescheiden die tot stand zijn gekomen in functie van het beheer van nalatenschappen aan wezen
- (2) **Modern archief van de Stad Antwerpen** (periode na 1794)
- (3) **Archieven van particuliere personen, families, bedrijven, of verenigingen**
- (4) **Verzamelingen en documentaire bestanden**
- (5) **Archieven van niet-Antwerpse instellingen en overheden**

ARCHIEF VAN ANTWERPSE OCMW

- Archivalia van instellingen die tijdens AR ressorteerden onder bevoegdheid van Antwerpse aalmoezeniers + alles te maken met liefdadigheid en armenzorg
- Oud archief vanaf 1226
- Grootse afdeling: archivalia van Sint-Elisabethgasthuis, tafels van de Heilige Geest van verschillende parochies, kamer der Huisarmen, verschillende Godshuizen en van Berg van Barmhartigheid
- Ook familiearchieven en bedrijfsarchieven

HET STADSARCHIEF GENT (SAG)

- Meest vooraanstaande archieven → vooral de archivalia uit ME en VMT
 - Zeer divers
 - Gent grote omvang en betekenis in ME en VMT
 - Gewestelijke en regionale instellingen zetel in Gent
 - Nooit ernstig vernield of beschadigd ondanks talrijke oorlogen + nooit brand
- Grootste bronnenreeksen:
 - Resolutieboeken van stadsmagistraat, poorterslijsten, voorgeboden, stadsrekeningen, processen, wettelijke passeringen, wezerijregisters, staten van goed, kadastrale bronnen, ambachtsarchieven en familiearchieven

STADSARCHIEF BRUGGE (SAB)

- Oneindig veel mogelijkheden tot onderzoek
- De gebruikelijke lokale bronnenreeksen te vinden (zoals die in Gent)
- Opmerkelijke archiefreeksen: **Spaans Archief**
 - Archief van het **Consulaat van de Castiliaanse kooplieden te Brugge** (1428-1705)

- Archivalia van Castiliaanse 'natie' te Brugge, vooral over de werking
- Handelgeschillen en wezenvoogdij, correspondentieregisters, familiedossiers, verslagen van de zittingen van het bestuur van de naties en meer
- Uniek bestand!!

5.2 PRIVATE ARCHIEVEN

- 'privaat' → ruim interpreteren
- Vooral adellijke familiearchieven en religieuze instellingen
- Rijke kloosterarchieven zie: 'bibliografische inleiding tot de Belgische kloostergeschiedenis voor 1796'

6 DATABANKEN EN BRONNENMATERIAAL

- **Early Dutch Books Online**
 - Full-tekst toegang in meer dan 11.000 boeken uit Ned taalgebied
 - Periode: 1781-1800
 - Samenwerking van Ned Koninklijke Bib en universiteitsbibliotheken
 - Geïntegreerd door de databank Delpher
- **Early English Books Online (EEBO)**
 - Collectieve digitale reproducties van ongeveer elk Engelstalig drukwerk tussen 1473 en 1700
 - Publicaties van overal in de wereld
- **English Century Collections Online (ECCO)**
 - Tegenhanger EEBO voor de 18de eeuw
 - Meer dan 150.000 Engelstalige werken tussen 1701 en 1800 gepubliceerd
 - Onmisbaar voor allerlei domeinen van menswetenschappen
- **Gallica**
 - Franstalige drukwerken (net als ECCO en EEBO)
 - Niet gelimiteerd in tijd (van 15^e tot begin 20ste eeuw)
- **Biblioteca Hispanica Digital**
 - Tegenhanger Gallica voor Spaanse drukwerken en manuscripten
 - Ong 222.000 documenten

H3: DE ARCHIEVEN IN HET BUITENLAND

Nederland, Spanje, Frankrijk en Oostenrijk voornaamste + Engeland en Vaticaan

1. NEDERLAND

1.1 NATIONAAL ARCHIEF IN DEN HAAG

- Geschiedenis van de 16de-eeuwse Nederlanden → vele bescheiden van centrale en provinciale instellingen
- Archieven van provinciale staten van Holland + domaniaal archief van de prinsen van Oranje
- Belang voor Z-Ned voor de periode van 1706-1748 (Engels-Nederland condominium tot Vrede van Aken)
- Nationale archieven in Den Haag: bescheiden van:
 - VOC (1602-1796)
 - Eerste WIC (1621-1674)
 - Tweede WIC (1674-1795)

1.2 DE RIJKSARCHIEVEN IN DE PROVINCIE

- Iedere hoofdstad Rijksarchief
- Archivalia van hertogen, graven, bisschoppen, kapittels, kloosters...
- Archivalia van provinciale staten, stadhouders, prefecten, gouverneurs, rechtbanken, notarissen, ambtenaren, bedrijven, dorpen, kerken...
- Bv: Zeeuwse Archief te Middelburg
 - Geschiedenis van 16e Nederlanden (Staten van Zeeland enz)

2. FRANKRIJK

2.1 ARCHIVES NATIONALES

- *Archives Nationales* van Parijs: in 1790 centraal archiefdepot in Frankrijk
 - Doel: alle doc verzamelen door centrale instellingen en administratie van Ancien Régime voortgebracht
 - Ontvangt ook alle bescheiden door centrale administratie van huidig Frankrijk
- Archivalia onderverdeeld in verschillende afdelingen
 - *Section ancienne*: archivalia voor de Revolutie
 - Archieven van centrale instellingen van AR
 - Grote militaire ordes
 - Bepaalde kerkelijke instanties
 - Universiteit van Parijs
 - ...
- Nieuwe vestigingen op andere locaties
 - Fontainebleau = Centre des Archives contemporaines sinds 1986
 - Aix-en-Provence = centre des Archives d'outre-mer

- Archivalia uit of in verband met Franse kolonies
- Voor VMT complementair aan deel inhoud Archives Nationales

2.2 ARCHIVES DÉPARTEMENTALES

- 1792: ° *Archives Départementales* → naar analogie van archives nationale
- Verzamelen op departementaal niveau archieven van afgeschafte instellingen + ontvangen bescheiden van nieuwe structuren
- **Archives Départementales du Nord**: belangrijk voor de Nederlanden
 - Gelegen te Rijsel
 - Bestand van de Rekenkamer: erg rijk
 - Rekeningen van graafschap Vlaanderen + centrale administratie in Brussel

2.3 ANDERE

- Tal van stads- en gemeentearchieven
- Velen van groot belang voor geschiedenis van de Nederlanden
- Bepaalde ministeriele archieven ook interessant → Ministerie van Buitenlandse Zaken
 - Sinds 2008 in pôle diplomatie in La Courneuve
 - Franse ministerie van Defensie → veel archivalia over de Lage Landen

3. SPANJE

- Veel instellingen belangrijk voor de geschiedenis van Nederlanden
- Drie voornaamste

3.1 ARCHIVO HISTORICO NACIONAL (AHN)

- Vrij recent: ° 1866
- Zeer heterogene inhoud
- Klein gedeelte archieven door centrale Spaanse instellingen voortgebracht
- **Seccion de Estado**: belang voor de Nederlanden
 - Bescheiden van Spaanse Raad van State (17-18^e eeuw)
 - Bescheiden van Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid

3.2 ARCHIVO GENERAL DE INDIAS (AGI)

- Opgericht in 1785
- Doel: alle doc omtrent te Spaanse koloniën, verspreid over Cadiz, Sevilla en Simancas centraliseren
- Bescheiden geklasseerd per land of instelling
- 1986-1992 (en later): project deel te digitaliseren
 - Beschadiging doc tegengaan
 - Toegankelijkheid en onderzoekscomfort vergroten
 - AGI: voorloper inzake digitalisering
- 2023: meer dan 12% digitaal beschikbaar

3.3 ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS

- Een van voornaamste Europese archieven
- Veel uit de 16de en 17de eeuwse Nederlanden
- Oppericht door Karel V: besloot in 1540 alle staatspapieren te concentreren in versterkte kasteel van Simancas
 - Kasteel in onmiddellijke nabijheid van Valladolid → hofresidentie
- Ong 75.000 liassen, onderverdeeld in 28 bestanden
 - Helft = financiële aard
 - Bestanden **Secretaria de Estado** en **Secretarias Provinciales** : belangrijk voor de Nederlanden

- Spaanse archieven: voorloper digitaliseren → PARES: digitale databank

4. OOSTENRIJK

- Oostenrijkse Haus- Hof- und Staatsarchiv = belangrijkste archiefbewaarplaats voor de Nederlanden (vooral 16^e en 18^e eeuw)
- Mid 18^e eeuw: eerste concentratie documenten
 - Op bevel van Maria Theresia
 - Centraal archiefdepot voor haar administratie
- Ook van belang voor Oostenrijkse erfgebieden en erflanden
 - Eind 18e-19e eeuw: bepaalde reeksen Brusselse archieven naar Wenen gebracht
 - Voor 16e: veel correspondentie van Karel V, Maria van Hongarije... te Wenen bewaard

5. ITALIË

- Verschillende niveau's: één Algemeen Staatsarchief, provincie archieven en provinciaal Staatsarchief (cf. België)

5.1 ARCHIVO CENTRALE DELLO STATO

- Bescheiden van centrale staatsorganen na de Italiaanse eenwording van 1861
- Archivalia van belangrijke personages en fascistische partij
- Belangrijke overheidsorganen eigen archief: bv Ministerie van Buitenlandse Zaken en Defensie

5.2 ARCHIVO SEGRETO VATICANO

- Uiterst rijke archief van grootste en meest invloedrijke instellingen van ME en VMT
- Zowel op kerkelijk als wereldlijk vlak van kapitaal belang
- 1565: eerste grote concentratie van doc (Paus Pius IV)
- Doel: katholieke kerkgeschiedenis opstellen (als tegenhanger van protestantse *Ecclesiastica Historica*)

- 1611: reorganisatie door Paulus V → basis archiefdepot
- 1881: officiële opstelling archief voor historisch onderzoek onder paus Leo XIII
 - België: Academia Belgica – Institut Historique de Rome (1902) = Belgisch instituut dat de bescheiden in Vaticaan ging bevorderen
- Openbaarheid bescheiden tot 1920
- Heel erg rijke bestanden:
 - *Registers van het Vaticaan*: kopieën van ingekomen en verzonden brieven (eind 12^e- eind 16^e eeuw)
 - *Nuntiaturen* : onderdeel archieven van Staatssecretariaat
 - Groot belang politieke geschiedenis van VMT
 - *Nunziature e Legazioni*: correspondentie tss Heilige Stoel en vertegenwoordigers in buitenland
 - ***Brusselse nuntiatuur***: belang voor geschiedenis Nederlanden

H4: DE BIBLIOTHEKEN

1. BELANG

- Vaak interessante collecties
 - **Handschriften**
 - **Oude drukken:** wiegedrukken of incunabelen (boeken van voor 1500 in drukwerk)
 - **Postincunabelen** (gedrukte boekwerken tussen 1501 en 1540)
- 'drukken' = pamfletten, boeken, aflatbrieven...
- Kwaliteit en volledigheid loopt sterk uiteen
 - Algemene regel: hoe ouder de bescheiden en drukwerken, hoe beter de inventarisatie ervan
- Inventarisatie van voor 1801 van in Vlaanderen gedrukte boeken en pamfletten nog niet helemaal afgerond

2. ENKELE INSTELLINGEN

2.1 BELGIË

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK ALBERTINA TE BRUSSEL (KBR)

- Geschiedenis bib gaat terug tot vorstelijke librerie van eerste Bourgondische hertog van de Nederlanden, Filips de Stoute
 - Aangroeiing van 250 tot 870 handschriften
 - = kern Koninklijke Bibliotheek opgericht door Filips II in 1559
 - Heringericht in 1770
 - Publiek toegankelijk sinds 1839
- Wettelijke depot: ontvangst alle gedrukte werken in België
- Meer dan 3 miljoen boeken
- Groot belang: handschriftenverzameling van de Albertina
 - Twee speciale fondsen
 - **Fonds-Goethals:** handschriften + drukwerken i.v.m. genealogie, heraldiek en geschiedenis der Nederlanden
 - **Fonds-Merghelynck:** geschiedenis en genealogie van West-Vlaanderen
- Andere speciale afdelingen
 - Afdeling kostbare Werken
 - Afdeling Kaarten en Plans
 - Muziekafdeling
 - Prentenkabinet
 - Penningkabinet (munten, muntweegschalen, gewichten...)

GENTSE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

- Tal van oude handschriften en oude drukken
- Veel afkomstig uit kloosters en abdijen uit Gent en omgeving

- Deel uit bibliotheken van enkele AR-instellingen (Raad van Vlaanderen bv)
- Basiscollectie = geconfisqueerde handschriften en drukwerken door de Fransen opgerichte *Ecole Centrale du Département de l'Escaut*
- In 19e en 20ste eeuw sterk uitgebreid door schenkingen en aankoop privéverzamelingen
- Belangrijk voor VMT: **pamfletten** verzameling
 - Verzameling van Frederik Muller (1500-1702)
 - Verzameling van Isaac Meulman (1500-1713)
 - Microfichecollectie van Nederlandse pamfletten (1486-1648)
- Volop aan het digitaliseren
- Tweede rijkste bibliotheek van België
- Naast boekentoren ok faculteitsbibliotheken met andere collecties voor hun vakgebied, verspreid over de campussen

2.2 FRANKRIJK

- Belangrijkste: **Bibliothèque Nationale** van Parijs
 - Gaat terug op bibliothèque du Roi van Charles V (1338-1380)
 - Gereorganiseerd in 1515 door Louis XII
 - Dankzij Colbert verder uitgebouwd onder Louis XIV
- Aanzienlijk uitgebreid sinds Revolutie
 - Kerkelijke collecties
- Toegankelijk voor publiek sinds 1720
- 1980: wegens plaatsgebrek nieuwbouw van monumentale en hypermoderne bibliotheek → **Bibliothèque François Mitterand**

DEEL 4: BRONNENPUBLICATIES

1. BELANG

- Makkelijker om te werken met (gedigitaliseerde) bronnenuitgaves
- Sommige beperkt tot eenvoudige samenvattingen van de betrokken archiefstukken (regesten)
- België:
 - **koninklijke Commissie voor Geschiedenis (KCG)**
 - **Koninklijke Commissie voor Uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België (KCUOWVB)**
 - Verzorgen bronnenpublicaties m.b.t. ME en VMT
 - KCG: publicatie bronnen van diverse aard
 - KCUOWVB: enkel normen en wetgevingen
 - **Belgisch Instituut te Rome (BHIR)**
 - Publicatie bronnenreeksen uit Vaticaans Archief en Vaticaanse Bibliotheek
 - Vnl: correspondentie tussen nuntii in Brussel en Heilige Stoel te Rome
 - Raadpleegbaar via de website
- Buurlanden ook gelijkaardige Koninklijke Commissies
 - Nederland: Instituut Huygens-ING (ook van belang voor België)
 - 13.000 brieven van Willem van Oranje in PDF formaat samengebracht
 - Belang voor geschiedenis Z-Ned: **project 'Republic'**
 - Gestart in 2019 tot 2024
 - Online toegankelijk maken van resoluties van de Staten-Generaal voor periode van 1576-1796
 - 'oerbron' van de geschiedenis van de Verenigde Provinciën
 - Wereldhistorisch belang
 - Lange 17de eeuw: Nederlandse Republiek een van de grote mogendheden
 - Staten-Generaal: hoogste instantie in Verenigde Provinciën
 - Resoluties van Staten-Generaal = de centrale bron voor onderzoek naar de geschiedenis van de Republiek en haar rol in Europa
 - Project Republic: toegang tot afbeeldingen handgeschreven pagina's + inhoud makkelijk bereikbaar
 - **Project rond ontsluiting briefwisseling van Johan de Witt (17^e)**
 - Raadspensionaris van Holland
 - Erg veelzijdige correspondentie: van staatslieden, buitenlandse ambtenaren, legeraanvoerders, wetenschappers, kunstenaars, familieleden en talloze verzoeken om aanbeveling
 - Meeste brieven uit periode 1653-1672
 - Na dood: archief overgedragen aan staat, nu in Nationaal Archief
 - Project is samenwerking Instituut Huygens-ING en Nationaal Archief en EMLO